

BL-11

RINDI

Nr. 1 · 1991

RINDI

TIDSKRIFT FÖR GOTLÄNSK BOTANIK

Årgång 11 1991 Nr 1

Utgiven av Gotlands Botaniska Förening

Redaktör Bo Göran Johansson, Levide Vall, 621 93 Visby
Övr. redaktion Gun Ingmansson, Bangårdsgatan 10, 621 45 Visby
Bengt Larsson, Lummelundsväg, Pl 4875, 621 42 Visby

Tidskriften erhålls antingen genom medlemskap i Gotlands Botaniska Förening (50 kr/år) eller genom prenumeration (samma pris). Familjemedlemskap kostar 15 kr/år. Föreningens postgiro är 68 36 66 - 2. Adressen är Box 1339, 621 24 Visby

Gotlands Botaniska Förening

är en ideell sammanslutning som har till ändamål att verka för ökad kunskap om Gotlands växter och för bevarandet av en rik flora på ön. Föreningen vill också bland allmänheten sprida intresse för botanik och naturskydd.

Dessa mål söker föreningen förverkliga bl.a. genom att verka för utforskandet av Gotlands flora, att biträda myndigheter och organisationer i behandlingen av botaniskt betydelsefulla naturskyddsfrågor, att utge tidskriften Rindi och även på annat sätt informera om och propagera för sin verksamhet och sina åsikter, och att arrangera exkursioner och sammankomster.

Ordförande Gun Ingmansson, Bangårdsgatan 10, 621 45 Visby
tel 0498-71343

Vice ordförande Jörgen Petersson, Humlegårdsvägen 18, 621 46 Visby
tel 0498-14559

Sekreterare Elsa Bohus Jensen, Irisdalsgatan 14, 621 42 Visby

Kassör Bengt Larsson, Lummelundsväg Pl 4875, 621 41 Visby
tel 0498-78218

Övriga Ingrid Engquist, Stenkyrka, 620 33 Tingstäde
tel 0498-72088

Stig Högström, Neptungatan 21, 621 41 Visby
tel 0498-14063

Bo Göran Johansson, Levide Vall, 621 93 Visby
tel 0498-66204

Torgny Rosvall, Bergmansgatan 6, 621 46 Visby
tel 0498-11777

Omslagsbilden: Kal knipprot, *Epipactis phyllanthos*. Batik av Barbro Lindberg.

Omslagsbilden: Kal knipprot, *Epipactis phyllanthos*

BARBRO LINDBERG

Smalknipprot, kalknipprot ..., *persica*, *phyllanthos*, *confusa*... oberörd av förvirringen kring dess namn står den där, säkert förbisedd av de flesta som hastar förbi, på väg till bad i sol och hav. Smal och spenslig - gracil är ett vackrare ord - oansenlig kan det tyckas.. och sant är att den saknar purpurknipprotens djupa färg eller skogsknipprotens frodiga fyllighet, och den har inget av kärrknipprotens vippande vita överflöd. Ånej, här råder behärskning och tillbakahållenhets, grön är hela växtens färg, en knopp i taget öppnar den, kanske fler någon gång i extra överdåd, och kort tid står blomman öppen.

Men om man går närmare, om man böjer sig ner, om man tar fram luppen rentav - då finner man ett mästerverk, som skulle få pris i vilken design tävling som helst. Se knopparnas form, ett koncentrat av styrka och elegans, när de kastar sig ut från stjälken, burna av fruktämnets kraft. Se kalkbladens form, vart och ett av dem ett fulländat helt, och ändå tillsammans en harmonisk bakgrund till läppens vita ljuvlighet. Och grön är hela växten, men lär av den vad allt grönt kan vara! Skimrande i motljuset, lysande i dunklet, omöjlig, tyvärr, att avbilda och fånga... hela växten blek och ändå med otaliga nyanser och glidningar i detta gröna, från läppens nästan vita till honungsskålens mörka botten.

En av de vackraste blommorna på ön! Men vem hon egentligen är, var hon kom ifrån eller hur länge hon tänker stanna, det vet man ingenting om. Sällsynt växer hon på fastlandet, lika sällsynt på Gotland. Kanske är jag glad att hon växer så glest, kanske är jag glad att hennes storslagenhet bara visar sig om man använder de små, nära ögonen. Fast nej, nog unnar jag alla en titt - men titta försiktigt, om ni hittar den - den finns här bara på en handfull lokaler, och inte i så värst många fler exemplar.

Barbro Lindberg
Levide Vall
621 93 Visby

Jakten på Gotlandsnunneörten

MAGNUS LIDÉN

Vad är detta? frågade jag mig när jag förstrött ögnade igenom den skandinaviska samlingen i Göteborgs Botaniska Museum på jakt efter jordrök. Där låg nämligen en för mig okänd nunneört, insamlad av E.Th.Fries 6/5 1947 vid Västergarn på Gotland, norr om kyrkan. Jag lade den åt sidan i tron att det var någon odlad sak från någon annan del av världen och ägnade mig åt (då) viktigare saker.

Flera år senare dyker den upp till ytan igen, nu i samband med mitt arbete för "Flora Nordica". Ett närmare studium ger vid handen att växten har flera drag gemensamma med smånunneört, *Corydalis intermedia*, men den är mycket mer stor- och mångblommig.

Gotlandsvännerna i Botaniska Föreningen visar sig sitta på en del information, och sätter Staffan Rosvalls bok "Fagningros och jordsyren" i händerna på mig. Oj då! Det är tydligen inte några enstaka exemplar i en dikeskant som Fries har fått tag på. Kan det vara en klon av hybridogent ursprung, som bara fortplantar sig vegetativt? En riktigt kysk nunna? Men där finns ju fruktbärande stänglar på arket! Nej, jag måste till Gotland.

Dagen före Valborgsmässoafton anländer vi, Agneta och jag, till ett kyligt Visby, som redan gått till vila för natten. Inga restauranger är öppna, och det finns knappt en katt på gatorna. Till slut kan vi stilla vår hunger vid korvkiosken utanför stadsporten, varefter vi promenerar söderut på jakt efter en kvällsöppen handelsbod. Vi lyckas fylla våra förråd med allt möjligt gott och känner oss rätt nöjda, när vi huttrande slår upp vårt tält i en skogsglänta.

Nattemperaturen kryper under noll, och kyla och duggregn förföljer oss hela nästa förmiddag. Tummen blir alldeles blå i blåsten. Till slut når vi i alla fall kastalen vid Västergarns kyrka, och där står den, min nunneört! Inte en, tio eller hundra utan tusentals. Vad gör det då att det duggar och fingrarna knappast lyder? Visserligen är nästan alla redan i frukt efter en extremt tidig vår, men två stycken blommande sekundärstänglar hittar vi. Populationen är ganska variabel, och av allt att döma normalt sexuell och i huvudsak korsbefruktande.

Till slut lyckas Agneta dra mig därifrån (med en hel del knölar i bagaget) och efter ytterligare en frusen halvtimme vid vägkanten befinner vi oss på en lunchkrog i Klintehamn. Härifrån har vi tänkt att ta båten till Stora Karlsö, som är en paradisö för den som är intresserad av *Corydalis*. Här finns inte mindre än fyra av landets totalt fem knöl-arter, och för en svältfödd göteborgare lockar också många andra botaniska finesser.

Bomber och granater! Det går ingen båt förrän en vecka senare. Det var ett streck i räkningen, men vi tröstar oss med en kopp kaffe. Vår bordsgranne, en talför allkonstnär vid namn Belayef, frågar oss om vi vore hjälpta med en bil? Ja tack säger vi, och en

Gotlandsnunneört i Västergarn, mitten av april 1991. Foto: Stellan Hedgren

kvart senare är vi på väg söderut som landsvägsturister i en gammal darrig folka mot ett vagt löfte att lämna igen den inom tre dagar.

Med tanke på den förlidna nattens kyla bestämmer vi oss för att försöka hitta tak över huvudet och vi letar oss ut till ett vandrarhem vid stranden. Det är förstås stängt, men föreståndarna är där och jobbar, och vi sitter ett tag på broräcket och berättar om oss själva och vår avbrutna resa. Jaså Stora Karlsö, säger herrn. Ditt ska televerket i morgon bitti för att laga en trasig kabel. Jag känner han som kör. Efter ett telefonsamtal är allt klappat och klart, och vi byter tempus och gav oss av till Djauvik, varifrån båten skulle gå nästa morgon. Hur gick det med vår nattsömn då? Inga problem, en barmhärtig herre tyckte att vi hellre kunde utnyttja hans gäststuga än ligga och frysa i tält, så dagen slutade med småprat framför TV:n, mjuka fåtöljer och en god kaka samt löfte om väckning dagen därpå.

Nästa dag tillbringade vi på Stora Karlsö i strålände sol. Adonis, Adam och Eva och Sankt Pers nycklar blommade för fullt, och där fanns *Corydalis* i mängder. Slok- och smånunneört, *Corydalis pumila* och *C. intermedia* var sedan länge överblommade. Den förstnämnda hittade jag strax efter landstigningen i ett fåtal exemplar på sydsidan av ön, tillika med ett exemplar som svårligen kunde tolkas som annat än en hybrid mellan *pumila* och *solida*, stor nunneört, ännu med några blommor kvar. Smånunneörten fanns mycket talrik längs östsidan av berget vid Norderslätt nära hamnen. Ännu närmare hamnen började stor nunneört, *Corydalis solida*, dyka upp, och längs nordsidan av berget vid Hien (och även längs stigarna och i rabatterna vid villorna) blev den mycket riklig.

Populationen av *Corydalis solida* på Stora Karlsö är ganska variabel i blomans form och storlek, men den äger en, så vitt jag har kunnat upptäcka, konstant karaktär, som skiljer den från dess släktingar i Roslagen. I likhet med förhållandet hos *Corydalis pumila* är stiftet kort och jämt övergående i fruktämnet, medan de flesta *solida*-exemplar karaktäriseras av ett (i sidvy, n.b.!) tvärt avsatt eller ofta knäböjt stift. Annars visar emellertid *Karlsö-solida* ingen likhet med *Corydalis pumila*.

Just där *Corydalis intermedia* tunnades ut och *C. solida* började dyka upp stod två exemplar av Västergarnsnunneörten i frukt! Även detta var jag förvarnad om, då ett exemplar tidigare hade insamlats på nästan samma ställe av Ingemar Fröman, men chansen att springa på den hade jag inte trott vara stor.

Nöjdare kunde vi således knappast vara, när vi skyndade tillbaka till Suderhamn för att inte bli strandsatta. Tack Televerket för att ni bjöd på den turen, en tur som sedan förföljde oss hela vägen hem: en snäll bilist plockade upp oss i Oskarshamn och bjöd på kvällsmat och nattlogi i Värnamo, morgontåget var rött, och solen sken när vi stegade in på Botaniska Institutionen i Göteborg med våra fynd.

Och tack E.Th.Fries! Ditt ark i Göteborg har blivit typexemplar för den nya arten *Corydalis gotlandica*, en av Skandinaviens fåtaliga endemer (arter som bara förekommer i Skandinavien). Kromosomtalsräkning har visat att *Corydalis gotlandica*, såväl på Stora Karlsö som i Västergarn är tetraploid, dvs den har dubbelt så många kromosomer som de andra svenska arterna, vilka alla är diploi-

Gotlandsnunneörten har upprätt blomställning. Stödbladen är dels hela, dels grunt flikade. Foto: Stellan Hedgren, april 1991.

da. *Corydalis gotlandica* liknar mest en stor-, tät- och mångblommig smånunneört, *C. intermedia*, men fröna är av en annan typ och liknar dem hos *C. solida* och *C. pumila*. Det mesta talar för att vi här har ett paradexempel på en allopolyploid: en steril hybrid mellan *C. intermedia* och *C. solida* har genom kromosomtalsfördubbling gett upphov till en fertil, korsbefruktande population. Det troliga är att detta bara har skett en gång, och eftersom *C. solida* verkar saknas på Gotlands "fastland" är Stora Karlsö kanske den troligaste vaggan för gotlandsnunneörten. På något sätt har den sedan spridits till Västergarn och expanderat i den feta myllan i kastalen, längs rabatterna, åkerrenarna och vägkanterna runt omkring, där andra geofyter saknas. Det vore intressant att få bekräftat att det är en expansiv population. Vad säger folk i bygden?

Bland de sparsamma övriga exemplen på endemiska skandinaviska allopolyploider finns grustrav, *Arabis suecica* och hällebräcka, *Saxifraga osloensis*. Föräldrarna till den senare har varit grusbräcka och klippbräcka, *S. tridactylites* och *S. adscendens*. Den växer i ett smalt bälte från Oslotrakten tvärs över Sverige. Man tror att den har uppkommit och etablerats under invandringsfasen efter sista istiden. *Corydalis gotlandica* tror jag kan vara av mycket senare datum. Dess nuvarande utbredning är högggradigt beroende av kontinuerlig mänsklig aktivitet.

Magnus Lidén
Botaniska Institutionen
Carl Skottsbergs gata 22
413 19 Göteborg

Odörten i medicin- och kulturhistorien

STIG EKSTRÖM

Bland de många växter, som också under tusentals år använts som läkemedel, finns åtskilliga, som också har en framträdande plats i kulturhistorien. En av dessa växter är odörten.

Odört, *Conium maculatum*, är en tvåårig, upp till 2 m hög, flockblomstrig ört, som lätt skiljs från den snarlika hundkäxen, *Anthriscus sylvestris*, på den rödfläckiga stjälken och på den mindre behagliga lukten. Den är mycket giftig.

Odörten hör hemma i Medelhavsområdet och Västasien och har säkerligen införts till oss av medeltidens munkar.

Före 1753, då Linnés *Species plantarum*, grundskriften för vår växtnomenklatur, utkom, hette odörten *Cicuta major* och vildpersiljan *Cicuta minor*. Linné bröt ut båda dessa växter ur släktet *Cicuta*, som han behöll för sprängörten, *C. virosa*, och gav odörten namnet *Conium maculatum* och vildpersiljan namnet *Aethusa cynapium*.

Släktnamnet *Conium* kommer av grekiskan *kóneion*, som var namn på såväl växten, som på en av frukterna framställd giftdryck. Artepitetet *maculatum* betyder fläckig.

Som läkemedel har odörten använts långt in på 1900-talet, invärtes bl.a. mot smärtor vid magcancer och utvärtes i salvor och plåster som kramp- och smärtstillande medel. Numera har den ingen medicinsk användning, i varje fall inte hos oss. I klostren lär odörten ha använts för att dämpa könsdriften hos munkar och nunnor, så att de skulle kunna hålla sig till kyskhetslöftet. I en dansk 1200-talsskrift står: "Krossar man den och lägger på en mans könsorgan, förtar den lusten till kvinnor och det sätt, på vilket barn skall göras." Den ansågs vara så stark, att om den fick ligga kvar för länge, så riskerade mannen att bli eunuck.

Kulturhistoriskt är odörten mycket intressant, eftersom man i det antika Grekland av frukterna tillredde en giftdryck, som man använde för att avliva dödsdömda statsförbrytare. Det mest kända offret är Sokrates, och hans död har beskrivits av Platon i dialogen *Faidon*. Vi befinner oss i Aten år 399 f.Kr. Den 70-årige Sokrates, som dömts till döden för gudlöshet och för att ha fördärvat ungdomen, väntade i fängelset på att dödsdomen skulle gå i verkställighet:

När Sokrates' lärjungar kom in i fängelset för att ta farväl av honom, fann de Xantippa och ett par av barnen där före dem. Sokrates, som suttit fängslad i järn, blev nu befriad från bojorna. Han sände hem kvinnor och barn och sade till lärjungarna: "Det är tid för mig att gå till badet. Jag tycker det är bäst att jag badar innan jag tömmer giftbägaren, så att jag besparar kvinnorna besväret att tvätta mitt lik."

När Sokrates kommit tillbaka underhöll han sig en stund med sina lärjungar. Härunder kom fängelseuppsyningsmannen fram till honom

och sade: "O, Sokrates, över dig skall jag icke behöva beklaga mig, som jag fått göra över andra, som har vredgats och förbannat mig då jag på mina förmäns order tillsäger dem att dricka giftet.

... Du vet med vilket budskap jag kommer, far nu väl och försök att bära det oundvikliga."

När uppsyningsmannen gått sade Sokrates:

"Låt oss nu lyda honom och låt någon hämta giftet om det är färdigt, i annat fall må vaktarna iordningsställa det."

"Men Sokrates", sade en lärjunge vid namn Kriton, "jag tror att solen inte gått ner ännu utan står över bergen. Och jag vet, att andra har druckit av giftet mycket sent, långt efter att de blivit tillsagda, och några har haft sin älskade hos sig. Brådska därför icke, ty det är god tid."

Men Sokrates förklarade, att han vore löjlig om han sparade på något som inte längre hade något värde: "Lyd mig och gör som jag sagt."

Kriton gick och kom tillbaka med vaken som höll giftet i en bägare. När Sokrates såg vaken sade han: "Nåväl, min vän, du förstär dig på sådant, hur skall jag nu göra?"

"Ingenting annat än att dricka giftet och sedan vandra omkring tills benen börjar kännas tunga. Då bör du lägga dig, och sedan skall giftet verka av sig självt." Vaken räckte bägaren åt Sokrates, som tog emot den utan att darra.

Sokrates: "Vad säger du om ett dryckesoffer av denna bägare, är det tillrådligt eller inte?"

Vaken: "Vi bereder endast så mycket som vi anser lagom att dricka för att giftet skall verka."

Sokrates: "Jag förstår. Men det är både tillåtet och tillbörligt att bedja till gudarna att min resa till det andra landet må bli lyckosam. Därom beder jag: Må det så ske."

Så förde han värdigt bägaren till läpparna och tömde den. Alla lärjungarna började gråta, inte över Sokrates' öde utan över sig själva, som skulle förlora en sådan god vän. Men Sokrates sade:

"Vad tar ni er till, underliga människor. Jag sände ju bort kvinnorna för att de inte skulle ställa till något oförnuftigt, ty jag har alltid hört att man bör dö i lugn och tystnad. Visen därför lugn och självbehärskning."

De som hörde detta skändes och försökte hejda sin gråt. Sokrates gick av och an tills benen började kännas tunga. Han lade sig då på rygg, såsom vaktaren sagt. Denne lade sin hand på honom och kände med jämna mellanrum på hans fötter och ben. Han tryckte honom hårt på foten och frågade om Sokrates kände något. Sokrates gav ett nekande svar. Sedan kände han på underbenet och fortsatte uppåt för att visa hur Sokrates blev stel och kall, och han sade att när kylan kommer till hjärtat är det slut. Den hade redan gått upp till underlivet, då Sokrates, som låg med ansiktet överhöljt, lyfte duken och sade:

"Kriton, vi är skyldiga en tupp till Askleipos. Glöm inte att infria denna skuld."

"Nej", svarade Kriton, "men säg, är det något annat du vill?" Men Kriton fick ej något svar. Efter en stund gjorde Sokrates en rörelse. Då tog man av honom höljet, och hans ögon var stela. Då Kriton såg detta tillslöt han den dödes ögon.

Den här beskrivningen över odörtsgiftets verkan överensstämmer helt med senare iakttagelser. Det raffinerade med det här dödsstraffet är att offret kan känna hur kyla, känslolöshet och för-

lamning börjar börjar nere i fötterna och sedan långsamt stiger uppåt - medvetandet är hela tiden intakt - och till slut förlamas andningsmuskulaturen. Slutstadiet kan medföra våldsamma konvulsio-
ner, men så tycks inte ha varit fallet med Sokrates. Ibland lär odörtsbägaren ha försetts med opium för att söva ned offret och ge det en behagligare död. I Aristofanes' skådespel "Grodorna" kallas odörtsbägaren "den kalla vägen till Hades".

Men det var inte bara vid dödsstraff som odört användes i det gamla Grekland. Även vid självmord kunde man tömma odörtsbägaren. Under den förkristna tiden ansågs det inte vara någon skam att ta livet av sig, om man tyckte att man inte hade något att leva för. Det utfärdades till och med en lag i Aten, att den som önskade begå självmord kunde man ansöka därom hos senaten med en utförlig motivering. När ansökan beviljats, kunde man bjuda in sina närmas-
te och vänner till en avskedsmåltid, och i deras sällskap tömde man så giftbägaren.

Vad är det nu som är så giftigt i odörten? Det är ett antal alka-
loider, framför allt koniin (alkaloider är kvävehaltiga, ofta komplicerat byggda, organiska växtbaser, av vilka många är mycket starka gifter, t.ex. kokain, morfin, atropin, stryknin och niko-
tin). Koniin är relativt enkelt byggd, och det var den alkaloid som man först lyckades syntetisera.

Dödlig dos för odört uppges vara 6-8 g färska blad eller 5 g frukter. Odörten är sällsynt på Gotland, men man kan hitta den här och där, framför allt runt Visby, där det också finns ett vackert exemplar i DBW:s botaniska trädgård. Den i början nämnda vildpersiljan, som också innehåller koniin, om ock i mindre mängd, är däremot vanlig som ogräs i trädgårdar. Den är givetvis också gif-
tig, och förgiftningar med dödlig utgång har inträffat. Linné skriver i sin Flora Svecica (Linné, 1755, svensk översättning 1986): "Kockar måste akta sig för att taga vildpersiljans blad till mat såsom persilja, emedan de gör den som äter den tokig."

LITTERATUR

Linné C. von, 1755: Flora Svecica. 2 uppl. Stockholm. Svensk över-
sättning av Erickson och Ohlmarks, 1986. Stockholm.
Platon: Faidon. I översättning av Claes Lindskog. Lund 1984.

Stig Ekström
Norelliigatan 7
722 20 Västerås

Skogsplantering av udda plantor på Gotland

ROLF NIKLASSON

I denna uppsats presenteras kortfattat Skogsvårdsstyrelsens på Gotland inköp av udda plantor under 1988-1991, samt något om deras användning. Intresset för udda plantor har ökat under senare år. Omställningen av jordbruket påverkar intresset för framförallt lövträd, främst vårtbjörk, men även glasbjörk, ek och klibbal.

Glasbjörken tål fuktigare marker än vårtbjörken, som i sin tur har högre produktion. Klibbalen tål ännu mera vatten och har dessutom den fördelen att den kan binda kväve till förmån för egen del, men även för andra träd.

Ädelgranarna används med sikte på julgranar och "pyntegrönt", men är mycket frostkänsliga och svårodlade. Lättare är det i så fall med blågranen, men den är hård och "stickig" (i Danmark kallas den "stickgran"). Douglasgranen kan bli intressant på bra mark, eftersom den där kan få en mycket hög tillväxt.

Contortan är mycket använd i Norrland, medan den i Sydsverige begränsas bland annat av Skogsvårdslagen. Anledningen är bland annat viss osäkerhet om lämpliga provenienser samt misstankar om dess mottaglighet för vissa svampsjukdomar. Å andra sidan är den resistent mot knäckesjuka, en skadesvamp, som värdväxlar mellan tall och asp. Contortan får därför användas på asprika marker, där risken för angrepp på vanlig tall är stor.

Lärk är ett annat intressant trädslag, som hittills sannolikt varit underskattat; snabbvuxet men ändå hårt och motståndskraftigt mot röta, kraftigt färgat virke, som kan användas till golvträ och paneler.

Poppelarterna används dels till läplanteringar, men även med sikte på energiproduktion.

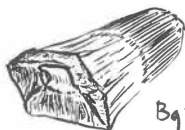
Övriga trädslag används kanske mest för ro skull, exempelvis i viltvårdande syfte, som läplanteringar, ur landskaps- eller naturvårdssynpunkt, möjligen i en del fall med baktanken att just detta virke en gång kommer att vara eftertraktat och därmed värdefullt.

Rolf Niklasson
Ekvägen 4
620 20 Klintehamn

Skogsvårdsstyrelsens inköp 1988-1991:

	1988	1989	1990	1991
<i>Abies alba</i> Silvergran	200	1000	500	500
<i>Abies grandis</i> , Kustgran		1000		500
<i>Abies nobilis</i>	1000	1000	500	
<i>Abies nordmanniana</i> , Nordmannsgran	5000	1000	700	
<i>Acer platanoides</i> , Skogslönn		100	100	200
<i>Alnus glutinosa</i> , Klibbal	4000	4000	200	9000
<i>Alnus incana</i> , Gråal				1500
<i>Betula pubescens</i> , Glasbjörk		1000	5600	30500
<i>Carpinus betulus</i> , Avenbok			25	
<i>Fagus silvatica</i> , Bok		1000	200	100
<i>Fraxinus excelsior</i> , Ask		500	200	100
<i>Larix decidua</i> , Europeisk lärk		1000		
<i>Larix x eurolepis</i> , Hybridlärk	2000		1400	10100
<i>Larix leptolepis</i> , Japansk lärk		1000		
<i>Picea omorika</i> , Serbisk gran	1000	1000	1500	
<i>Picea pungens glauca</i> , Blågran	5000	11000	4300	3000
<i>Pinus contorta</i> , Contortatall	23000	17000	11500	2000
<i>Pinus nigra austriaca</i> , Svarttall			400	100
<i>Populus angustifolia</i>			100	
<i>Populus simonii</i> , Kinesisk poppel		200		100
<i>Populus tremula</i> , Asp		4000		
<i>Populus trichocarpa</i> , Jättepoppel	1000		100	1000
<i>Prunus avium</i> , Sötkörsbär, fågelbär		500	100	100
<i>Pseuotsuga menziesii</i> , Douglasgran	2000	5000	2000	2000
<i>Quercus robur</i> , Skogsek	8000	12200	1000	17500
<i>Sorbus aucuparia</i> , Rönn			25	100
<i>Sorbus intermedia</i> , Oxel			25	1000
<i>Thuja occidentalis</i> , Tuja		200		200
<i>Tilia cordata</i> , Skogslind		100	1000	300

Contortatall, *Pinus contorta*. Den skiljer sig från vanlig tall genom att barren är gulgröna och kraftiga, vridna samt strävare än barren hos tall. Trädet har en annan doft, som påminner mer om citron. Stora exemplar saknar den svenska tallens röda stam. Kottarna sitter direkt på kvistarna utan skaft och fjällen har ett krokigt litet utskott mitt i naveln, så att kotten ser taggig ut. Teckning: Bo Göran Johansson, efter exemplar från Sanda, 1991.

Bgj

Nyheter i Gotlands flora 1990

JÖRGEN PETERSSON

Under denna rubrik presenteras varje år de växter, som är nya för vår ö. Dessutom anges nya lokaler för Gotlands sällsyntare arter. Vidare ges en historisk tillbakablick liksom en översikt rörande den aktuella växtens status på Gotland. Vi är för denna sammanställning tacksamma för uppgifter om dessa öns ovanligaste kärlväxter. Nya lokaler liksom besked om de fortfarande finns kvar på tidigare växtplatser mottages med tacksamhet. Rapporterna bör kompletteras med antalsuppgifter och datum samt rapportörens namn, adress och telefonnummer.

Namnskick och ordningsföljden för arterna i denna sammanställning utgår från Krok och Almqvist: Svensk flora. Undantag anges för respektive växt.

LOPPLUMMER, *Lycopodium selago*

Arten noterades under hösten 1990 växande i f.d. Burs träsk, söder om Lau myr, Lau s:n (Ingrid och Villy Hansson). Här sågs två små bestånd. En annan växtplats, funnen 1989, låg i en ört- och mossrik granskog i östra delen av Ardre socken (Björn Aldén). Därmed har vi tio lopplummerlokaler på ön. Tidigare kända lokaler behandlas utförligare av Petersson (1989).

VATTENPEST, *Elodea canadensis*

Vid lokalen i Alskog (Petersson, 1990) är växten inplanterad av markägaren. Vattenpesten har därmed inte inkommit spontant till Gotland. Huruvida denna primära inplantering kan utgöra bas för vidare spridning på ön får framtiden utvisa.

HÖNSHIRS, *Echinochloa crus-galli*

Detta gräs med borstiga ax hittades 1990 vid Burs bygdegård (Karl Johan Johansson). Arten uppträder tillfälligt på kulturpåverkad mark och har tidigare noterats från en åker 1,5 km nordost om Sjauster i Gammalgarn (Johansson & Larsson, 1986).

LIGGLOSTA, *Bromus hordeaceus ssp. thominii*

Denna underart skiljer sig från luddlosta genom nedliggande växtsätt och kala småax. Ligglosta växte 1990 på ett bunkertak ute på Vivesholm i Sanda socken (Gun Ingmansson). Samma person antecknade även denna prostrata form från Hamnudden på Gotska Sandön under det gångna året. Noterbart är då att Bengt Pettersson har en uppgift om ligglosta från den närbelägna Gamla gården (Arwidsson, 1938). I registret för Projekt Gotlands Flora finns ytterligare en

uppgift från Gun Ingmansson, nämligen vid fiskeläget Vavle i Eksta socken (inventerat 1983-84). För beskrivning av denna underart hänvisas till Hylander (1982). Förkortad beskrivning och namnsättning finns hos Karlsson (1983).

NÄBBTRAMPÖRT, *Polygonum oxyspermum*

En ny aktuell lokal för denna hotade och försvinnande strandväxt föreligger från sandstranden norr om Norebodas i Hall socken (Bengt Larsson). Sammanlagt inräknades c:a 50 exemplar. För näbbtrampörtens status på Gotland hänvisas till Petersson (1989).

HÅRSTARR, *Carex capillaris*

I det sedan gammalt hävdade strandnära Haugstainsänget i Gammelgarn socken hittades en sjätte aktuell gotlandslokal för hårstarr. Fyndet gjordes i samband med länsstyrelsens änges- och hagmarksinventering (Caroline Edelstam). För uppgifter om artens gotlandsstatus hänvisas till Petersson (1989, 1990).

DIKESSKRÄPPA, *Rumex conglomeratus*

Dikesskräppan återupptäcktes 1990 på sin gamla lokal vid Kohlens kvarn norr om Visby (Jörgen Petersson). Den växer här i steniga bäckar, som från källor i branten rinner ut i havet, i norrkanten av Snäckas campingplats. Arten noterades redan 1898 på den nu aktuella växtplatsen (Johansson 1910). Detta är den enda kända lokalen på Gotland.

FLIKMÅLLA, *Atriplex calotheca*

I förra årets rapport (Petersson, 1990) angavs att denna målla skulle vara utgången från ursprungslokalen vid Stockviken. Detta kan nu dementeras då mycket livsdugliga bestånd under hösten hittades i Hamradelen av denna vik (Stellan Hedgren, Gun Ingmansson, Jörgen Petersson). Ytterligare två närbelägna växtplatser noterades under det gångna året. Flikmålla hittades vid Sandar på nordvästra delen av Faludden, Öja socken (Björn Aldén) samt vid Holmhällar i Vamlingbo socken (Lena Jonsell). De fyra kända lokalerna för arten på Gotland finns därmed samlade inom ett relativt begränsat kustavsnitt från Tuvbod i Fide socken (Petersson, 1990) till Holmhällar i Vamlingbo.

SKAFTMÅLLA, *Atriplex longipes* ssp. *longipes*

Denna målla är dåligt noterad i den pågående florainventeringen. Tidigare kända är fem lokaler på Fårö (Gösta Fåhraeus) samt den förut redovisade växtplatsen på Vivesholm i Sanda socken (Johansson, 1987) och förekomsten på Skenholmen i Rute socken (Arngvist 1990). Under året hittades denna växt på en strand vid Sandar på nordvästra delen av Faludden i Öja socken (Gun Ingmansson). Vidare noterades arten vid Hoburgen i Sunde socken (Ingmansson, 1990). Skafthållan kan mycket väl vara förbisedd och ytterligare rapporter om artens förekomst på ön är välkomna.

GOTLANDSNUNNEÖRT, *Corydalis gotlandica*

Detta måste vara årets intressantaste växtnyhet för Gotlands del. Denna nunneört har tidigare av de flesta botanister klassats som handnunneört. Formen har dock ansetts som något dubiös (se t.ex. Rosvall, 1976, 1981). När nu begreppen rätats ut och denna nunneört getts artstatus (se artikel i detta nr av Rindi) har Gotland fått en egen endemisk art. Gotlandsnunneört finns på Stora Karlsö och i Västergarnsområdet. På Stora Karlsö finns endast blygsamma bestånd.

I Västergarn får växten anses som relativt vanlig. Den föredrar att växa i buskridåer, längs stenvastar o.dyl. miljöer. Dess nuvarande utbredning sträcker sig i söder från kastalen vid Västergarns kyrka till nordväst om Paviken i Eskelhems socken. Rikligast tycks arten vara sydost om Paviken.

STYV FINGERÖRT, *Potentilla recta*

En andra nutida växtplats för denna sällsynta fingerört har rapporterats av Gun Ingmansson. Vid inventering 1990 för Projekt Gotlands Flora fanns arten på en hästbetad torräng inom fornminnesområdet vid Unsarve i Halla s:n. Tidigare har styv fingerört noterats nordost om Nors i Fleringe socken (Johansson 1988). Från 1800-talet och början av 1900-talet meddelas följande lokaler: Källunge, Gane i Bäl, Takstens i Lärbro, Visby samt Burs prästgård (Johansson, 1897, 1910).

FÄRGGINST, *Genista tinctoria*

Detta är en art som inte tidigare noterats som vildväxande på Gotland. Bengt Larsson fann 1990 färgginst i en vägkant på Hangarvägen sydväst om Visby flygplats. Om den utkommit från planterade exemplar eller utgör en spontan förekomst är osäkert.

SKOGSBINGEL, *Mercurialis perennis*

Redan 1741 behandlade Linné i sin dagbok skogsbingel efter undersökningar i Gothemstrakten (Gullander, 1971). Om han verkligen såg arten i socknen är dock osäkert. Den finns däremot numera i en sluttning mot Lina myr i nämnda socken. Vidare är skogsbingel i dagsläget känd från Stora Karlsö (tidigast uppgiven av Eisen och Stuxberg, 1869) och Lilla Karlsö (Johansson, 1897). Till slut har en ny växtplats noterats på Fårö, där Ejnar Berg vid sin bostad Austers 1:42, har ett litet (1x1 m) bestånd intill grunden av sitt garage. Skogsbingeln har funnits här sedan 1983.

BLEKBALSAMIN, *Impatiens parviflora*

Ny art för Gotland. Blekbalsaminen växte hösten 1990 runt Blomsterhallen på Furulundsgatan i Visby (Jörgen Petersson). Denna kulturspridda art, som på fastlandet förekommer på ruderatmark, i planteringar m.m., har troligen inkommit till ön med plantor eller jord från plantskolor på fastlandet.

Skogsbingel. Stora Karlsö, maj 1985. Foto: Gun Ingmansson.

Strimsporre, Tofta 1990. Foto: Torgny Rosvall.

STRANDNÅL, *Bupleurum tenuissimum*

På grund av minskat bete av våra havsstrandängar är denna art kraftigt vikande. Strandnålen var tidigare relativt vanlig, främst på södra Gotland. T.ex. har Englund noterat växten från 121 strandavsnitt på Gotland under 1930-talet (Englund 1942). De aktuella uppgifterna är betydligt färre. I registret för Projekt Gotlands Flora finns rapporter från ön Fjauget i Hellvi socken (Ingrid Engquist), Langstitesviken i Eksta socken (Gun Ingmansson), Rivviken i Sundre socken (Björn Aldén) samt från alvarmarker på Austerrum i Öja socken (Lena Håkansson). Under föregående år har rapporter inkommit om fynd vid Flisviken i Sundre socken (Björn Aldén), Stockviken i Hamra socken (Stellan Hedgren, Gun Ingmansson, Jörgen Petersson), sydväst om Austerviken i När socken (Mats Nordin) samt från Lausviken öster om Näsåns utlopp i När socken (Jörgen Petersson). Fyndet från 1981 vid Rivviken i Sundre kunde inte återfinnas under 1990 (Björn Aldén). Då denna växt är svårfunnen är ytterligare rapporter om strandnålens status på ön välkomna.

Strandnål. Foto: Jörgen Petersson, Skåne, 1990.

KALKDÅN, *Galeopsis angustifolia*

En ny lokal rapporteras på klapperstensmark vid Arån i Fleringe socken (Jan Wijkmak). C:a 30 exemplar noterades 1990. Närbelägna lokaler vid Ars hamn och 500 m sydost om hamnen har tidigare rapporterats (Johansson, 1985; Johansson & Larsson, 1986). Troligen kan ytterligare exemplar hittas i detta område, som består av nakna strandvallar av klapper, vilka verkar vara en optimal biotop för arten ifråga. Kalkdån uppgavs först från Fårösund, där den växte "i steniga åkrar norrut" (Fries 1914). En annan rapport från Fårösund vid skolan återges av Johansson (1988), där också en åkerlokal i Hall s:n omnämns. Dessutom har växten hittats på två lokaler vid Grostade i Fleringe socken (Looström, 1981; Fåhraeus & Högström, 1985). Med årets rapport är nu sju växtplatser kända för kalkdån på ön.

STRIMSPORRE, *Linaria repens*

Denna art som på fastlandet sprider sig på banvallar och långa vägkanter, hade tidigare inga aktuella gotlandslokaler. Föregående sommar växte dock strimsporrar i gles vegetation på kalkgrus vid Blåhälls fiskeläge i Tofta socken (Torgny Rosvall). Historiskt har arten, med två undantag från Guldrupe (Fries 1917) och mellan Skogs och kyrkan i Mästerby socken (Agne Enekvist, muntl.), mest noterats i Visbytrakten. Här har strimsporrar hittats i början av 1900-talet vid strandvägen norr om staden, Snäckgårdet, Visborgs slätt och Djupkvior (Johansson, 1910) samt vid Skrubbs (Fries 1914). Bestånden vid Visborgs slätt hade spritts med gräsfrö och växte då i gräsmattorna vid militärens anläggningar. Blåhäll har tills nyligen fungerat som centrum för militärens byggnader på Tofta skjutfält. Här finns en möjlig koppling till Visby-förekomsterna, såvida strimsporren inte även här ursprungligen utkommit med gräsfrö. Enekvists fynd i Mästerby härrör sig från början av 1930-talet och är, vad vi för närvarande vet, det senaste fyndet innan föregående års notering.

LUDDVERONIKA, *Veronica opaca*

En ny lokal med luddveronika hittades 1990 vid en soptipp på hällmark norr om Lindhammarsmyr i Vänge socken (Jörgen Petersson). En tidigare översikt av denna sällsynta ruderat- och åkermarksväxt finns hos Petersson (1989). Som komplettering till denna artikels sammanställning kan ytterligare några lokaler nämnas. 1983 påträffades luddveronikan på kulturpräglad sandmark vid Hammars fiskeläge i Norrlanda socken (Jörgen Petersson). I Vamlingbo socken har Bengt Larsson också funnit några förekomster.

SVENSK ÖGONTRÖST, *Euphrasia stricta* var. *suecica*

Ytterligare en växtplats för denna slätteranpassade växt tillkom 1990. I samband med länsstyrelsens änges- och hagmarksinventering hittades exemplar av svensk ögontröst inblandade i de tidigare kända förekomsterna av späd ögontröst vid Bendes kustänge i Anga socken (Caroline Edelman). Nu kända lokaler på Gotland har redo-

Gängel i en trädgård på Bergmansgatan, Visby. Foto: T.Rosvall 1990

Stjärnklint, Lina myr, Hörsne. Foto: Bo Hammar, september 1990.

visats av författaren (Petersson, 1989). I denna artikel har tyvärr en lokal tappats bort. Svensk ögontröst finns också i Lojsta prästänge (Karlsson 1984). Därmed är åtta växtplatser kända för svensk ögontröst på Gotland. Växten är utgången på det svenska fastlandet.

GÄNGEL, *Galinsoga parviflora*

Den ursprungligen sydamerikanska gängeln sprids uppenbarligen mest med jord och plantor från växthus o.dyl. Detta spridningssätt var säkerligen orsaken till artens första fynd på ön. Den anträffades nämligen 1982 i en trädgårdsrabatt vid Niome i Stenkyrka socken (Högström & Fåhraeus, 1983). Under föregående år har gängel påträffats i rabatter i en villaträdgård på Bergmansgatan i Visby (Torgny Rosvall) samt runt Blomsterhallen på Furulundsgatan i Visby (Jörgen Petersson). På den senare lokalen fanns rikliga bestånd av växten i planteringar snett emot växthuset. Dessutom är en lokal av ruderatkaraktär känd från Hospitalsgatan i Visby (Johansson 1987). Här växte gängeln i utrymmet mellan gatstenarna. Vi har numera fyra kända gängellokaliter på ön.

STJÄRNKLINT, *Centaurea solstitialis*

Ute i f.d. Lina myr, sydväst om Lina gård i Hörsne socken, växte sommaren 1990 denna sydeuropeiska växt relativt rikligt i en vall (Bo Hammar). Vallen såddes sommaren 1989 med frö från "en av våra större fröleverantörer". Weimarck (1963) uppger att denna art tillfälligt införs med vallväxter. På Gotland noterades arten första gången vid Hundlund i Visby där O.A. Westöö samlade stjärnklint 1859 (Johansson, 1987). Nästa uppgift härrör sig från Cederwald (1867), som uppger växten från Västerhejde socken, Kopparsvik. Med Kopparsvik menas numera området vid Lantmännens lokaler i Visby. Huruvida namnet på 1800-talet täckt ett vidare område är okänt för författaren. På 1890-talet förekom dessutom stjärnklint på barlasthögar vid Visby strand (Johansson, 1987). För beskrivning och namnskick hänvisas till Weimarck (1963).

LITTERATUR

- Arngqvist, G., 1990: Skenholmen - Om floran på tistlarnas ö. Rindi 1990:2.
- Arwidsson, T., 1938: Studier över floran och vegetationen på Gotska Sandön med särskild hänsyn till nationalparken. K.V.A. Handl. i Naturskyddsärenden. 1.
- Cederwald, G.v., 1867: Strödda bidrag till Skandinavians flora. Bot. Notiser. 1867.
- Eisen, G. & Stuxberg, A., 1869: Gotlands fanerogamer och thallogamer. Uppsala.
- Englund, B., 1942: Die Pflanzenverteilung auf den Meeresufern von Gotland. Acta Bot. Fenn. 32.
- Fries, E.Th., 1914: Några floristiska notiser från Gotland. Svensk Bot. Tidskr. 8.
- Fries, E.Th., 1917: Några gotländska växtlokaler. Svensk Bot. Tidskr. 11.
- Fåhraeus, G. & Högström, S., 1985: Nyheter i Gotlands flora 1984. Rindi 1985:1.

- Gullander, B., 1971: Linné på Gotland. En antologi. Stockholm.
- Högström, S. & Fåhraeus, G., 1983: Nyheter i Gotlands flora. Rindi 1983:2.
- Ingmansson, G., 1990: Exkursionsrapporter. Hoburgen 29 juli. Rindi 1990:2.
- Johansson, B.G., 1985: Botanikläger vid Hau gård 5-7 juli 1985. Rindi 1985:2.
- Johansson, B.G. & Larsson B., 1986: Nyheter i Gotlands flora 1985. Rindi 1986:1.
- Johansson, B.G., 1987: Nyheter i Gotlands flora 1986. Rindi 1987:1
- Johansson, B.G., 1988: Nyheter i Gotlands flora 1987. Rindi 1988:1
- Johansson, K., 1897: Hufvuddragen af Gotlands Växttopografi och Växtgeografi. K.V.A.Handl. N.F. 29:1.
- Johansson, K., 1910: Nyare bidrag till kännedom om Gotlands kärlväxtflora. Bot. Notiser. 1910.
- Karlsson, T., 1983: Kritiska växter på Gotland. Rindi 1983:2.
- Karlsson, T., 1984: Early-flowering taxa of Euphrasia (Schrophulariaceae) on Gotland, Sweden. Nordic Jour. Bot. 4.
- Looström, U., 1981: Nyfynd av kalkdån på Gotland. Rindi 1981:2.
- Petersson, J., 1989: Nyheter i Gotlands flora 1988. Rindi 1989:1.
- Petersson, J., 1990: Nyheter i Gotlands flora 1989. Rindi 1990:1.
- Pettersson, L.-Å., 1982: Flikmålla - Ny art för Gotland. Rindi 1982:2.
- Rosvall, S., 1976: Fagningros och jordsyren och andra gotländska växter. Södertälje.
- Rosvall, S., 1981: En avvikande *Corydalis*-form. Rindi 1981:1.
- Weimarck, H., 1963: Skånes flora. Lund.

Jörgen Petersson
Humlegårdsvägen 18
621 46 Visby

SÄTT UT NAMN OCH ADRESS!

Vi får ofta in inbetalningar via posten, där såväl avsändarens namn som adress saknas. Ibland, om det exempelvis finns utsatt nummer på personkonto eller postgirokonto, kan vi spåra avsändaren, men oftast blir det ett olöst problem. Det betyder att vi med säkerhet vet att vi av och till kräver in en extra medlemsavgift från en medlem som betalat - men vi vet inte vem som drabbas! Alltså: Glöm inte att skriva ut ert namn och er adress när ni skickar pengar till oss!!

Crocus på Gotland

BO GÖRAN JOHANSSON

Släktet *Crocus* har en lång tradition på Gotland, i det avseendet att saffran, de torkade märkena av *Crocus sativus*, av tradition används i stora mängder i gotländsk matlagning. Saffranspannkaka är ett, på Gotland välkänt och omtyckt, exempel. Vid julen används saffran i vetebröd, inte försiktigt, som ibland på svenska fastlandet, utan snarare i övermått, med en starkt gul färg och god och kraftig saffranssmak till resultat. Också i andra maträtter kan man se saffran användas; jag har själv blivit bjuden på saffranssockerkaka, som var så rikligt kryddad, att tungan domnade.

Vad odlingen av krokus beträffar, är våra kunskaper otillräckliga. Antonius Münchenberg samlade omkring år 1700 växter på Gotland då han arbetade som informator i Valls prästgård. I hans herbarium ingår många odlade växter, som tulpan (vildtulpan och "röd tulpan") och madonnalilja, men krokus finns inte med. Det är först från omkring 1900, som de första insamlingarna av krokus från Gotland börjar dyka upp, och i dessa fall utgör de odlade exemplar.

Namnet saffran förekommer tidigt i svenska uppgifter. Redan från 1400-talet finns det nämnt, exempelvis i en handskrift från Vadstena, *Nomina herbarum suetice* (se Lyttkens, 1915). Då syftar det på kryddan saffran eller på den art, *Crocus sativus*, som odlas för att ge saffran. Denna art kan knappast ha odlats särskilt mycket, om än alls, i Sverige. Den är höstblommande, värmekrävande och över huvud taget svår att få i blomning. Jag har själv haft den i blom från köpta, drivna lökar, men sedan inte lyckats att få den i blom igen. De arter som nu odlas mer allmänt är vårblomande. För vårkrokus, *Crocus vernus*, finns namnet vårsaffran redan hos Rudbeck 1685 och 1702 (*Hortus botanicus variis exoticis indigenisque plantis instructus resp. Campi Elysii*). Namnet vårkrokus introduceras så sent som 1815 av Billberg.

De första uppgifterna om förvildade förekomster av krokus finns i Hartmans flora (Hartman, 1832), där han anger *Crocus vernus*: "finnes stundom förvildad i gamla trädgårdar, såsom Ulriksdal, Löfstas bruk m.fl. st." Han skriver också: "Har blå eller hvita blr, stundom gula (Löfstas), hvilka anses för en egen art: *C. luteus*." Den senare kommentaren visar att Hartman också syftar på *Crocus flavus* (se Hylander, 1971).

Hur är situationen i dag på Gotland? Att många olika arter och former av krokus finns i odling på Gotland kan var och en se, men förekommer krokus också som förvildad? Jag tror att man, inför en sådan diskussion, bör särskilja några olika typer av förekomster av trädgårdväxter:

1. Ofta träffar man på trädgårdsarter i utslängd trädgårdsjord, på soptippar och liknande, där de blommar ett eller två år, lever vidare vegetativt ytterligare någon tid och sedan försvinner. Det är inte ovanligt att man ser krokus och tulpan på detta sätt på ställen där man slängt ut trädgårdsjord. På ett motsvarande sätt kan man finna annueller, som kommit ut med trädgårdsfrö, och som kan klara sig över växtsäsongen, men som sedan försvinner igen.

Annuellet, som kommit ut på detta sätt, t.ex. stjärnklint, *Centaurea solstitialis*, brukar tas upp i flororna, medan perenna trädgårdsarter ofta förbigås.

2. I några fall kommer en art ut med trädgårdsjord och lyckas etablera sig, den blommar mer eller mindre regelbundet eller kanske inte alls, men den lever kvar. Ibland utvidgar den sig också vegetativt. Exempel på sådana arter är syren, knölklocka, pestskräp, trädgårdsiris och brun daglilja (*Syringa vulgaris*, *Campanula rapunculoides*, *Petasites hybridus*, *Iris germanica* och *Hemerocallis fulva*). Sådana arter behandlas mycket olika av flororna. De som är vanliga i odling negligeras ofta, medan de som nu inte ses så ofta odlade, som pestskräp, ofta behandlas som vilda arter.

3. Vissa trädgårdsarter, slutligen, har förmågan att sprida sig med frön också utanför odlade förhållanden. Ofta är de svaga och lyckas bara under mycket gynnsamma förhållanden, men då kan de bilda stora populationer, som består under lång tid, ända tills villkoren förändras. Till denna grupp hör två krokusar, vårkrokus och snökrokus, *Crocus vernus* och *C. tommasinianus*.

Vårkrokus, *Crocus vernus*

Vårkrokus har odlas på Gotland i varje fall under hela 1900-talet. Det är en kraftig, storvuxen krokus med blå eller vita blommor (när den frösår sig tenderar avkomman att bli vit) med blått svalg. Den ganska stora knölen omges av ett fibrigt, upprispat hölje. Bladen är kraftiga, som fullt utvuxna efter blomningen upp till 5 mm breda, och de har, som hos alla våra odlade krokusar, en vit mittstrimma. Det handlar om trädgårdsformer, mer storvuxna än vildarten.

I flera gotländska trädgårdar kan man se vårkrokus förvildad i gräsmattor. Då är den helt vit så när som på svalget i blomman, som alltid har blått i sig. Kanske finns något blått eller blåstrimmigt exemplar utstrött bland de vita. I Vall, nära vårt eget hus, finns en sådan trädgård, där en skuggig, lite fuktig gräsmatta om våren översållas av vita krokusar, som lyser som stjärnor mot gräset. I detta fall tycks ursprunget ligga i en trädgårdsmästares introduktion av arten i början på 1900-talet.

Men vårkrokus kan också klara sig helt utanför trädgårdar. Söder om Akebäcks kyrka växer den i en svagt betad ängsmark (f.n. hästbetad, några år tidigare helt obetad), där det tidigare, men knappast de senaste 50 åren, funnits en bosättning. Av bosättningen finns nu bara kvar en del stenar i jorden samt rester av brunnen. Ängen är något fuktig, och vårkrokusen har spritt sig över kanske 100 meter. Närmast platsen för bosättningen finns ett par blåa exemplar; alla andra är vita. Jag blir lika överraskad varje vår, när jag ser den krokusen sticka upp ur det kraftiga, lurviga fjolårsgräset.

Snökrokus, *Crocus tommasinianus*

Den andra arten, som förvildat sig är snökrokus. Den har jag själv bara sett förvildad i klippta gräsmattor i trädgårdar och på kyrkogårdar, så den är troligen inte lika konkurrensstark som vårkrokus - men den är också yngre i odling. Den har en slank hög blomma med långt, tunt, ljust svalg. Blomman är blekt lavendelfärgad, något mörkare på insidan. Vi själva odlar en mörkviolett selekterad form, men dess avkomma blir också blek till färgen. I varmt väder öppnar sig blomman mycket mer än hos vårkrokus, så att den blir

a. *Crocus vernus*, april 1991. b. *Crocus tommasinianus*, mars 1991.
 c. *Crocus vernus*, maj 1991. d. *Crocus flavus*, maj 1991.
 e. *Crocus tommasinianus*, maj 1991.

Snökrokus, *Crocus tommasinianus*, som bildar en ljus sky i en gräsmatta i en villaträdgård nära Säveskolan. Foto: B.G.Johansson, mars 1991.

nästan flat i starkt solsken. Knölen är lik den hos vårkrokus, men mindre, och bladen är tydligt smalare. De ser ljusare ut än hos vårkrokus, eftersom den vita mittstrimman upptar en större del av bladytan.

Ett exempel på hur snö krokus förvildat sig kan man se i en trädgård nära Säveskolan, där den om våren täcker en hel gräsmatta, som en blekviolett sky. Den är alls inte avsiktligt inplanterad där, utan har spritt sig på egen hand, troligen från några få inköpta knölar av "botanisk krokus".

Övriga arter

Förutom de två nämnda arterna odlas ytterligare några. Den man oftast ser i äldre trädgårdar är äggul, kraftig, och växer i täta ruggar. De exemplar jag har granskat närmare har varit gullkrokus, *Crocus flavus*. Det rör sig alltså om samma art som Hartman beskriver från Uppland redan 1832. Det är en mycket gammal trädgårdsart, populär också hos fåglar, som gärna plockar sönder blommorna. Redan från 1787 finns en kommentar därom av W.Curtis i *Botanical Magazine* (från Mathew, 1982, i översättning): "Den okynnigaste av våra vanliga fåglar, sparven, är mycket lagd för att åstadkomma stor skövling bland dem när de blommar ... vi har lyckats att hålla dessa fåglar borta genom att nära det föremål som ska skyddas ställa ut skinnet av en katt, lämpligt uppstoppat."

Jag har inte iakttagit att denna art kan frösa sig på Gotland, utan jag har bara sett den i täta grupper, ibland något enstaka exemplar som uppenbarligen följt med jord eller trädgårdsrens.

Jag har också sett olika former av *Crocus chrysanthus* i trädgårdar och parker. De frösår sig ibland, t.ex. i vår egen trädgård, där avkomman de första åren är mycket småvuxen i blomman, och först småningom kommer upp i samma storlek som föräldrarna. Även *Crocus sieberi*, karakteristisk med sina violetta blommor med ljusare mitt och starkt gult svalg, finns i rabatter eller i en gräsmatta, där den ibland kan frösa sig.

Dessa arter köps ofta till trädgården under namnet "botanisk krokus" (i motsats till "vanlig krokus"), då man kan få en sats knölar av en namnsort, exempelvis "Snow bunting" (*C. chrysanthus*) eller "Violet Queen" (*C. sieberi*), eller kanske man köper en påse "blandade färger", då olika former av *C. chrysanthus*, *C. sieberi* och *C. tommasinianus* brukar ingå. Det är troligen på detta sätt som *C. tommasinianus* introducerats i trädgården vid Säveskolan; sedan har den expanderat genom sin förmåga till fröspridning.

LITTERATUR

- Billberg G.J., 1815: Ekonomisk botanik för landtbruk, trädgårdar och apotek. Stockholm.
Hartman C.J., 1832: Skandinavien flora. Ed.2. Stockholm.
Hylander, N., 1971: *Prima loca plantarum vascularium suecicae*. Uppsala.
Lyttkens A., 1915. Svenska växtnamn. Tredje delen. Stockholm
Mathew B., 1982: *The Crocus*. London.
Rudbeckius O., 1685: *Hortus botanicus variis exoticis indigenisque plantis instructus*. Upsaliae.
Rudbeckius O., 1702: *Campi Elysii liber prima (et secunda) opera Olai Rudbeckii, patris et filii editus*.

Bo Göran Johansson
Levide Vall, 621 93 VISBY

Bingeby, ett litet stycke Gotland

BENGT LARSSON

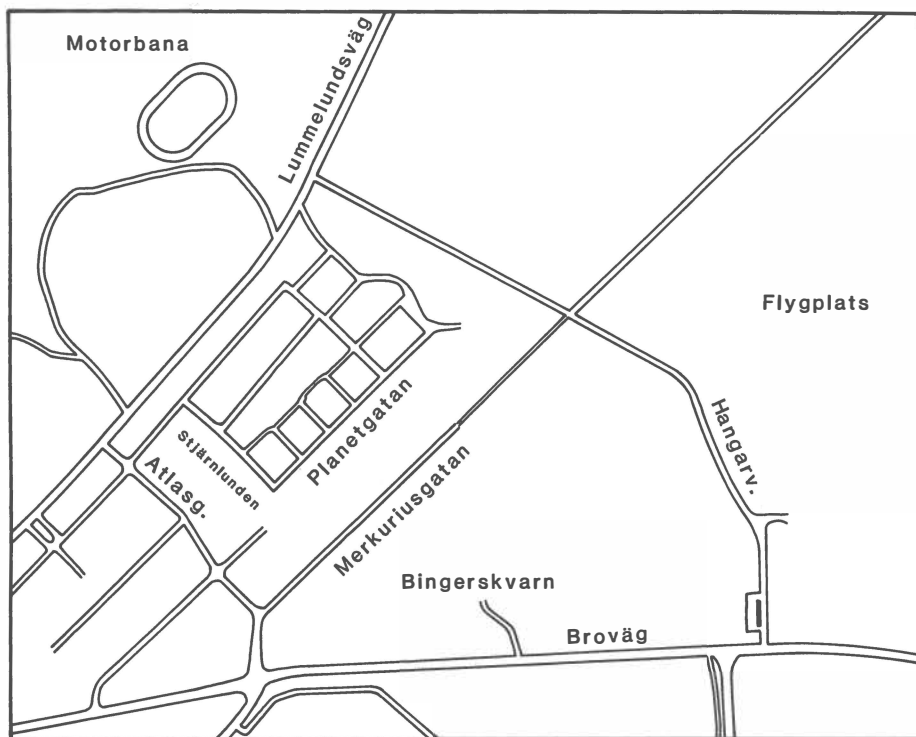
När man talar om "Bingebyområdet" brukar man avse en stor del av nordöstra Visby, ett område som innefattar både industriområde och bostadsbebyggelse. Men den del som jag tänker presentera för er är bara några få hektar stort. Det är ett område man oftast bara åker förbi. Det begränsas av två livligt trafikerade vägar och ett villaområde, och från alla håll ser det lite skräpigt och ointressant ut. Men gör man sig omaket att parkera bilen eller cykeln och gå in där, ska man finna en liten hällmark med sådana växter, typiska för hällmark, som murruta, svartbräken och bergsskrabba, *Asplenium ruta-muraria*, *A. trichomanes* och *Globularia vulgaris*, för att ta några exempel. Det handlar alltså om den lilla hällmarken norr och öster om f.d. Bingerskvarn.

Att jag valt just detta område har flera orsaker. För det första är det i högsta grad aktuellt: det finns långt framskridna planer på en ändrad sträckning av Hangarvägen. Vidare kan det komma att beröras av den golfbana som planeras i grannskapet. Området ingår i den omdebatterade markanvändningsplanen för Annelundsområdet. För det andra rymmer den lilla fläcken flera ur botanisk synpunkt intressanta arter.

Låt oss nu gå in i området och tilla vad vi kan hitta. Om vi börjar vid Bingerskvarn och går österut längs Broväg, kommer vi direkt in på en hällmark med karstsprickor, där vi genast hittar de små ormbunkarna murruta och svartbräken. Här kan man också hitta lågväxande exemplar av stor haverrot, *Tragopogon dubius*. Det var här och på den f.d. soptippen vid Atlasgatan, "Stjärnlunden", som vi först hittade den - eller snarare återfann den, eftersom det första gotländska fyndet gjordes just vid Bingerskvarn redan på 1920-talet av E.Th.Fries. Här och en två-trehundra meter ligger också en av de tidigast kända lokalerna för gotlandshaverrot, *Tragopogon crocifolius*. Den finns ännu kvar här men varierar år från år, från bara några få upp till något hundratal. Fortsätter vi så vidare ner mot Flygfältet längs Broväg ökar inslaget av tall, *Pinus sylvestris*. Här växer bland annat mycket spåtistel och bergsskrabba, *Carlina vulgaris* och *Globularia vulgaris*. Här, liksom på andra ställen, finner vi lämningar och spår av en omfattande sten-täkt. Måhända har stenen använts till att bygga ringmuren och kyrkor, eller kanske har den bränts till kalk.

Drar vi oss sedan norrut längs Hangarvägen blir det mer skräpigt. Här har man delvis fyllt ut stenbrottet med diverse utfyllnadsmaterial. Några buskar, som förmodligen har kommit ut med trädgårdsavfall växer här, alldeles intill Hangarvägen, bland annat gullribs, en pimpinellros och tamarisk, *Ribes aureum*, *Rosa pimpinellifolia* och *Tamarix* sp.. Här brukar också växa odört och bolmört, *Conium maculatum* och *Hyoscyamus niger*, och massor av välsk krassing, *Cardaria draba*, på utfyllnadsjorden.

Drar vi oss västerut igen mot området norr om Bingerskvarn blir vegetationen åter mer orörd; den får mer karaktär av torräng med inslag av mycket finna hällar. Här hittar vi arter som bergsskrabba och liten sandlilja, *Globularia vulgaris* och *Anthericum ramo-*

sum, två arter som är mycket vanliga i större delen av området. Här mellan enbuskarna är det också största chansen att hitta gotlandshaverrot. Leta i de igenvuxna hållsprickorna som löper som rabatter här och där. Här kan vi också hitta Sankt Pernycklar och krutbrännare, *Orchis mascula* och *O. ustulata*, samt ett vackert bestånd av välvuxna bergtallar, *Pinus mugo*. Nu kommer vi fram till en väg, som löper spikrakt genom området. Det är helt enkelt den gamla banvallen, som nu löper som en väg i nordöstlig riktning ut över Flygfältet. Åt sydväst övergår den i Merkuriusgatan. Följer vi den mot Flygfältet, hittar vi alldeles vid korsningen med Hangarvägen ett fint bestånd av klipplin, *Linum austriacum*, samma art som växer vid Broväg mittemot Bilmuseet. Den kan vara svår att se när den inte blommar, men den växer alldeles söder om korsningen.

Gör vi sedan en avstickare över på andra sidan om Hangarvägen hittar vi ett par trädgårdsflyktingar. Det är den brungrå formen av trädgårdsiris, *Iris germanica*, som förr var så vanlig i odling samt massor av bladrosetter av lammöra, *Stachys olympicum*. Här kan vi även hitta något exemplar av stor haverrot. För några år sedan, när militären hade kört sönder marken, växte här flera hundra exemplar tillsammans med ängshaverrot, *Tragopogon pratensis*. Bland enbuskarna mot åkern har även vuxit några gotlandshaverrot, senast

Karst öster om Bingers kvarn. Foto B.G.Johansson, april 1991.

Klipplin, *Linum austriacum*. Foto: Bengt Larsson.

1988. Följer vi sedan Hangarvägen mot Lummelundsväg kan man på båda sidor av vägen hitta alla tre haverrotterna, *T. dubius*, *T. pratensis* och *T. crocifolius*, och om vi har tur, också hybrider mellan dem. Hybriden mellan stor haverrot och ängshaverrot, *Tragopogon dubius* x *pratensis* var ganska vanlig här 1989 och 1990 med 10-12 exemplar varje år.

I åkern norr om Hangarvägen växte 1989 och 1990 bland annat massor av flyghavre och riddarsporre, *Avena fatua* och *Consolida regalis*, samt en och annan korndådra, *Neslia paniculata*. På sluttningen söder om vägen, den s.k. "Stjärnlunden" växer också en buske av färgginst, *Genista tinctoria*, troligen en trädgårdsflykting. Följer vi Planetgatan, så kommer vi ganska snart till "Stjärnlunden". Visserligen växer där några träd och några buskar, men de

Gotlandshaverrot och stor haverrot. Väskinde 8 juli 1987. Foto:
Gun Ingmansson.

flesta har nog svårt att se det som en lund. Det är närmast att beteckna som en kulle med några träd och buskar här och där. Några sötkörs, två almar, två popplar, några äppelträd, en rödvide, en slånbärsbuske av anseelig storlek samt ett tiotal mycket grova fläderbuskar (*Prunus avium*, *Ulmus sp.*, *Populus sp.*, *Malus sp.*, *Salix purpurea*, *Prunus spinosa* och *Sambucus nigra*). Längs kanten mot villorna avid Stjärngatan finns ett syrenbuskage, *Syringa vulgaris*, med inslag av gullregn, *Laburnum anagyroides*, och ytterligare några träd, bland annat tysk lönn och hästkastanj, *Acer pseudo-platanus* och *Aesculus hippocastanum*. När man ser det så här på papperet blev det ganska många träd. Kanske är det en lund i alla fall? Bestäm själva!

På sydöstsidan av kullen, mot Hansadata, finns en av de rikaste lokalerna för stor haverrot, och hybriden med ängshaverrot brukar också vara ganska vanlig här. Sluttningen mot Atlasgatan är nästan helt fylld av välsk krassing och liknar vid blomningen en gulvit snödriva. Odörten brukar också växa här, både på kullen och längs staketet i grannskapet, likaså ryssgubben, *Bunias orientalis*. I syrenbuskaget mot villorna växer också några exemplar av stor nunneört, *Corydalis solida*. Går vi ner på Atlasgatan och viker av in på Merkuriusgatan (gamla järvägsbanken) är vi snart tillbaka till Bingerskvarn igen.

Låt oss göra en liten sammanfattning!

Området som vi rört oss på rymmer några små, men fina hälltor med mycket vackra karstsprickor och typiska hällmarksväxter. När det gäller träd och buskar dominerar större delen av området av tall, ensbuskar och låga men vackert vuxna oxlar, *Sorbus intermedia*. Berberis, nypon och slån förekommer rikligt. Centralt i området växer ett vackert bestånd av bergtall. Brakved, oxbär, hagtorn och den på hällmarken allt vanligare ligustern (*Rhamnus frangula*, *Cotoneaster integrissimus*, *Crataegus sp.* och *Ligustrum vulgare*) hittar man också här och där. Bland örterna är liten sandlilja och bergsskrabba påfallande rikligt förekommande. Tulkört, spåstistel och slätterfibbla, *Vincetoxicum hirundinaria*, *Carlina vulgaris* och *Hypochaeris maculata*, är inte heller ovanliga. Det finns också några fina mjölonmattor, *Arctostaphylos uva-ursi*, i den centrala delen.

Tro nu bara inte att området är opåverkat, för då blir ni besvika. Här och där kan det se ganska skräpigt ut. Flera vägar, stigar och körspår löper igenom. Stentäkter, delvis utfyllda, och diverse anläggningar finns också. Att området dessutom är ett populärt lekområde för traktens barn vittnar diverse rester av mer eller mindre välgjorda kojor om. Jag tror att sådana hör refugier av "skräpmark" in på bebyggelsen är av mycket stor betydelse och fungerar som andningshål både för växter, djur och människor. Vid mitt besök i området nu i april såg jag förresten både fasan, rapphöns och vildkaniner där.

Till sist ett påpekande. Givetvis kan man inte hitta alla de nämnda arterna blommande vid ett och samma besök, eftersom de har olika blomningstider. En och annan kanske inte alls går att hitta i år eller nästa år, eftersom de är ett- eller tvååriga och inte alltid årsvis. Somliga kan helt enkelt ha försvunnit av en eller annan anledning, men då kan andra ha kommit in istället. Naturligtvis finns det också många andra växter här än de som är nämnda i artikeln. Gör gärna ett eget besök och gör egna upptäckter! Området ligger inom bekvämt gångavstånd från centrala Visby. Trevlig tur önskar Bengt Larsson.

Bengt Larsson, Lummelundsväg, Pl 4875, 621 55 VISBY

Föreningsmeddelanden

Verksamhetsberättelse för Gotlands Botaniska Förening 1990

Medlemsantal

Föreningen hade vid årets slut sammanlagt 852 medlemmar varav 67 familjemedlemmar – en minskning med 23 medlemmar sedan föregående år. Geografiskt var medlemmarna fördelade enligt följande (1989 års siffror inom parentes): Gotland 356 (363), Sverige utom Gotland 475 (491) och utlandet 21 (21). Den 4 juni, i samband med föreningens 10-årsjubileum, fick GBF tre nya hedersmedlemmar, Gunnar Bachér, Bengt Englund och Gösta Fåhraeus.

Funktionärer

Styrelsen har under det gångna året bestått av Gun Ingmansson (ordförande), Jörgen Petersson (vice ordförande), Elsa Bohus Jensen (sekreterare), Bengt Larsson (kassör) samt Ingrid Engquist (ledamot), Stig Högström (ledamot), Torgny Rosvall (ledamot) och Bo Göran Johansson (ledamot och ansvarig för Projekt Gotlands Flora). Revisorer har varit Sverker Lanner och Lars-Åke Pettersson. Revisorssuppleant har varit Jens-Henrik Kloth. Valberedningen har bestått av Stellan Hedgren och Lars-Åke Pettersson.

Sammanträden

Styrelsen har under 1990 sammanträtt sju gånger.

Årsmötet

Årsmötet hölls på Gotlands naturmuseum den 15 februari 1990. Till ordförande omvaldes Gun Ingmansson. Årsavgiften för 1991 fastställdes till 50 kr för fullbetalande medlem och 15 kr för familjemedlem. Efter årsmötesförhandlingarna visade Lars-Åke Pettersson bilder från en resa i Turkiet. Dessutom anordnades en bokauktion och ett lotteri med fina vinster i form av vackra träföremål, tillverkade av och skänkta till föreningen av Karl Lodnert.

Rindi

Föreningens tidskrift Rindi har redigerats av Bo Göran Johansson (redaktör), Gun Ingmansson och Bengt Larsson. Årgången omfattar sammanlagt 96 sidor fördelade på två häften. Nummer 1 innehåller bl.a. en artikel om klockljungen på Fårö, skriven av Roland Staav, och en sammanställning av 1989 års intressantaste växtfynd. Omslaget pryds av röda skogsliljor samt hybrider mellan denna art och vit skogslilja, en akvarell av Staffan Rosvall. Nummer 2 1990 är innehåller bl.a. en uppsats om nya växtplatser för myggnycklar på Gotland av Stig Högström och Bengt Sturevik. Framsidans bild på salepsrot är gjord efter en batik av Barbro Lindberg. Rindi har sänts som bytestidskrift till 12 olika botaniska föreningar i Europa. Naturvårdsverket har inköpt 250 ex. av Rindis specialnummer (nr 2 1989) om Gotska Sandöns flora.

Exkursioner och sammankomster

15 mars. Anders Lekander visade bilder från Vindelfjällen.

29 april. Årets första exkursion gick till Paviken. Gun Ingmansson ledde.

20 maj. Ingrid Engquist visade hällmarker i Stenkyrka.

4 juni. Föreningen firade sitt 10-årsjubileum i Laxarve änge i Bo-ge.

10 juni. Alvena Lindaräng besöktes under ledning av Jörgen Petersson.

1 juli. Bengt Larsson och Bo Göran Johansson ledde en vandring över hällmarkerna vid Stigmyr.

29 juli. Exkursion till Hoburgen som leddes av Gun Ingmansson, Bengt Larsson och Lars-Åke Pettersson.

19 aug. Vi kämpade oss fram över de igenvuxna delarna av Martebo myr tillsammans med Lars-Åke Pettersson.

9 sept. Som en del av Gotlands naturmuseums 10-årsjubileum arrangerades en botanisk vandring längs stranden söder om Gnisvärd.

23 sept. Skogsvandring i Ljugarnstrakten. Bo Göran Johansson förevisade skogsväxter och mossor.

13 okt. Hällmarkerna i Bro presenterades av Lars-Åke Pettersson. Dessutom arrangerade föreningen under hösten tre svampkvällar på Gotlands naturmuseum. Den 10, 17 och 24 september kunde allmänheten komma och få sina svampar bestämda av Elsa Bohus Jensen.

Studiecirklar

Under våren anordnade föreningen en studiecirkel om mossor. Cirkeln lockade tio deltagare.

Inventeringslägret sommaren 1990

Den 9-15 juli inventerade 18 GBF-medlemmar två hela kartblad/floorarutor (06J1d Garda och 06J2d Sigsarve). Floristisk ledare var Lena Jonsell, och lägret var förlagt till den f.d. skolan i Etelhem. Resultatet av inventeringen har redovisats i nr 2 1990 av Rindi.

Projekt Gotlands flora, som så småningom skall resultera i en modern landskapsflora över Gotlands växter, har nu pågått i åtta växtsäsonger. 66 kartblad/florarutor är nu helt färdiginventerade, men fortfarande är 14 av de sammanlagt 180 rutorna inte bokade. Nu krävs det krafttag för att projektet skall kunna bli klart i tid. En ny bärbar persondator har inköpts för att underlätta sammanställandet av bl.a. alla litteraturuppgifter om Gotlands växter.

Naturvård

Föreningen har i skrivelser till Gotlands militärkommando fäst militärens uppmärksamhet på dels en växtplats för svartklint och banklint vid Kungsladugården, dels en växtplats för den ytterst sällsynta svampen flockskivling, som har påträffats några hundra meter söder om Oscarsstenen. GBF har yttrat sig till länsstyrelsen över förslag till nya föreskrifter och reviderade skötselplaner för Stora och Lilla Karlsö. Föreningen har även yttrat sig över ett förslag till detaljplan för ett område i Ardre där man planerar att bygga golfbanor, fritidshus m m. Föreningen har vidare begärt att länsstyrelsen skall skydda växtplatsen för alpklöver som naturminne eller naturvårdsområde. Något skydd har ej kommit till stånd, men Gotlands kommun, som äger del av den aktuella marken, har lovat att ta hänsyn till växtplatsen. Föreningen har skrivit till Lummelunda Golf AB och informerat bolaget om förekomsten av en växtplats för stor skogslilja inom ett område som

man planerat att bebygga med fritidshus. Föreningen har också yttrat sig över ett flertal ansökningar om tillstånd till dikning och har därvid avstyrkt bl.a. en rensning av Paån, en dikning av Stora och Lilla Däppan i Näs samt en dikning av en källmyr i Ganthem. Den senare hyser en rik lokal för myggnycklar (se Rindi 1990:2). Föreningen har dessutom informerat Gotska golfklubben om förekomster av en del sällsynta växter inom ett område vid Bingers kvarn. På området planerar man att anlägga en golfbana. Föreningen har yttrat sig över ett förslag till reglemente för det nyinrättade miljørådet. Föreningen har på uppdrag av skogsvårdsstyrelsen upprättat ett register över lokaler för hotade skogsväxter på Gotland. Registret har överlämnats till skogsvårdsstyrelsen. Föreningen har under hösten deltagit i planeringen för skogsvårdsstyrelsens studiekampanj "Rikare skog". Liksom föregående år har föreningen på uppdrag av Världsnaturfonden haft uppsikt över ett antal hotade och sällsynta växter på Gotland. Vi har även åtagit oss att bli "väktare" för tre arter hotade mossor.

Övrigt

Medlemmar i föreningens styrelse deltog i sommarens Östersjöläger, och ledde bl.a. en naturvandring i Fröjel. I samband med detta knöts kontakter bl.a. med botanister från Estland och speciellt då med professor Hans Trass från Tallinn. Föreningen har granskat flera omgångar manuskript till artbeskrivningar till den kommande boken "Flora Nordica". Bo Göran Johansson och Gun Ingmansson representerade föreningen vid ett florasymposium om hotade växter i Sverige den 24-25 mars. Symposiet hölls i Uppsala. Gun Ingmansson och Jörgen Petersson höll den 13 oktober ett föredrag om Gotska Sandöns växter för Gotska Sandöns hembygdsförening. Jörgen Petersson har också skrivit om öns flora i Sandöbladet.

Gun Ingmansson

OBS! MEDLEMSAVGIFTEN!!

Medlemsavgiften för 1991 är oförändrat 50 kr. Avgiften för familjemedlem är 15 kr. Inbetalningskort medföljer detta nummer, om du inte redan betalat avgiften.

Om du dessutom ger en gåva till föreningen får du som tack ett särtryck av ett av Rindis färgomslag från i år eller förra året - ange i så fall gärna vilket du önskar (dock inte bilden från Nr2 1989, den kunde vi av copyrightskäl inte trycka).

Årsredovisning

Intäkter:

Medlemsavgifter, 1990 års balans	14685:-	
Medlemsavgifter	25210:-	39895:-
Gåvor		3231:80
Försäljning av kort, dekal, lösnummer m.m.		19441:50
Bidrag från Gotlands kommun		5000:-
Räntor		7014:90
Projekt Gotlands Flora, ing. balans	15710:-	
Projekt Gotlands Flora	4000:-	<u>19710:-</u>
Summa:		94293:20

Utgifter:

Rindi: tryckning av två nummer	46451:-	
Rindi: porton, kuvert m.m.	4053:-	50504:-
Tryckning av vykort		6250:-
Projekt Gotlands Flora		
Inköp av dator	21780:-	
Inventeringsläger	3370:90	
Småruteinventering	7403:-	32553:90
Möten och exkursioner		873:95
Övriga utgifter		
Datalicens	448:-	
Floravårdskonferens	931:-	
Östersjöläget	200:-	
Porton, stämplat, boxavgift m.m.	1275:80	2854:80
Årets överskott		<u>1256:55</u>
Summa:		94293:20

BALANSRÄKNING 1990-12-31

Tillgångar:

Nordbanken, Föreningskonto	118565:83
Postgiro	<u>1135:-</u>
Summa:	119700:83

Skulder:

Medlemsavgifter 1991	1095:-
Tryckning av två Rindi	46451:-
Tryckning av vykort	6250:-
Småruteinventering	7403:-
Gåvofonden	41720:-
Kapitalbehållning 1989-12-31	15525:28
Årets överskott	<u>1256:55</u>
Summa:	119700:83

Inventeringsläger och botanikkurs på södra Gotland 1991

GUN INGMANSSON, BO GÖRAN JOHANSSON och BENGT
LARSSON

Det kombinerade inventeringslägret och botanikkursen sommaren 1990 blev en mycket lyckad vecka, och vi kommer att genomföra ett nytt inventeringsläger under sommaren 1991. Nu drar vi oss längre söderut, där det finns ett inventeringstomt område kring socknarna Stånga, Lau, Hemse, Burs och Rone.

Lägret kommer att pågå från 1 till 7 juli och vi förbereder en gemensam förläggning i Burs bygdegård. Inkvarteringen blir, som vanligt, av enkel standard, men helt gratis för alla deltagarna. Vi hoppas kunna erbjuda matlagingsmöjligheter på platsen, men det är inte långt till Hemse, där man kan äta ute.

Under dagarna (cirka kl 9 till kl 17) kommer vi att inventera delområden i trakten i små grupper om två-tre personer. Vi har brukat inleda med en gemensam förmiddagsekkursion inom varje kartblad, eftersom vi i floraprojektet har valt ut en stor grupp av vanliga arter, som vi bara kryssar av en gång inom varje kartblad. En stor del av dessa arter kan vi då kryssa av gemensamt i början av inventeringen. Dessutom tycker vi att det har varit trevligt att inleda inventeringen gemensamt.

Inventeringsområdet är ett småskaligt landskap med många småbiotoper, mycket kulturlandskap och fortfarande med en gammal prägel. En raritet som luddvårlök, *Gagea villosa*, kommer naturligtvis att vara helt förbi när lägret startar, men vi tror att mycket spännande arter kommer att dyka upp. Tänk bara på förekomsten av flikbrunört, *Prunella laciniata*, i den här trakten, som blev känt för några år sedan! Förläggningen ligger för övrigt nära en av Gotlands bästa badstränder, Hörte.

Lägret inleds med morgonkaffe måndag den 1 juli och avslutas med en gemensam exkursion söndag den 7 juli. Vi räknar med att kunna erbjuda transport för dem som anländer med båt eller flyg på måndagsmorgonen.

Men vi kommer också använda veckan till att bättra på våra egna kunskaper. Vi ska alltså försöka engagera en kursledare, som under kvällarna går igenom intressanta artgrupper utifrån material som vi samlar in på dagens inventering eller gör genomgången i fält på en gemensam exkursion - utformningen blir densamma som under 1990, där kvällarna verkligen utnyttjades effektivt!

Det går bra att delta också under bara några av inventeringsveckans dagar. Men för att vi ska kunna planera arbetet önskar vi att de som vill delta anmäler sig i förväg - man behöver inte binda sig i detalj för de och de dagarna, men en ungefärlig uppfattning underlättar vårt arbete. Anmälan kan lämnas skriftligt eller per telefon till Gun Ingmansson eller Bengt Larsson (adress och telefon på omslagets insida i detta nummer).

Linnés gotlandsresa 250 år

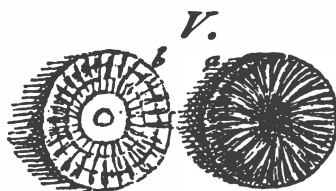
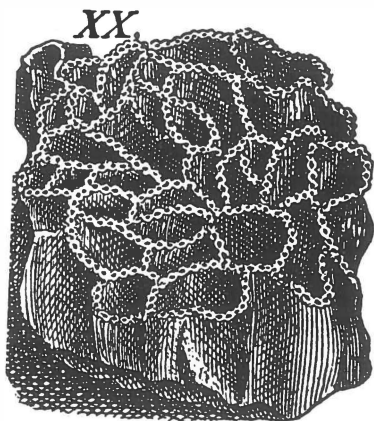
SARA ELIASON

Carl Linnaeus, ännu inte adlad von Linné, fick 1741 i uppdrag av Riksdagen att genomföra en resa till Öland och Gotland. Västergötland ingick egentligen också, men den resan blev inte av förrän 1746.

Syftet med resan var i första hand att inventera vad dessa landssdelar kunde bidra med ur nyttosynpunkt för riket, speciellt med avseende på färgväxter, porslinsleror och medicinalväxter. Först på fjärde plats i instruktionen nämndes att Linné skulle studera fäderneslandets naturalhistoria.

Den 22 juni (3 juli enligt den moderna kalendern) 1741 anlände Linné och hans sex unga medhjälpare till Gotland, efter att i tre veckor ha rest runt på vår grannö, Öland. Vad han under den följande månaden fick uppleva av den gotländska naturen och kulturen sänds i sommar i repris:

På Naturmuseet visas en UTSTÄLLNING om Linnés gotländska resa. Han har bland annat själv gått runt på museet och gett kommentarer till de olika utställningarna ur sin synvinkel. Dessutom kan man få träffa honom själv i egen hög person. Han kommer att få hjälp - han är ju så gammal nu - av ett flertal kunniga personer, bland annat från Gotlands Botaniska Förening, med att leda EXKURSIONER till ett urval av de platser han själv besökte för 250 år sedan. För den late finns det dessutom möjlighet att sittandes avnjuta resan i form av intressanta föreläsningar.

Utställningen öppnar den 15 maj och varar fram till den 15 september. Linnéprogrammet, som är ett samarbete mellan Naturmuseet och Gotlands Botaniska Förening ser ut enligt följande:

- Onsdag 26 juni Med Linné i ett gotländskt änge.
Samling i Fide prästänge kl. 10.00.
- Tisdag 2 juli Linné och den gotländska bebyggelsen.
Stefan Haase föreläser. Sävesalen, Mellangatan 19,
kl 19.00
- Onsdag 3 juli Linnés korallstränder
Fossilvandring. Samling vid Storugns, Kappels-
hamnsvikens östra strand kl. 10.00.
- Onsdag 3 juli Med Linné på Gotland. Stig Ekström berättar på
250-årsdagen av Linnés ankomst till ön. Sävesalen,
Mellangatan 19, kl 19.00.
- Onsdag 10 juli Med Linné i Fleringe.
Samling vid Hau gård kl. 10.00.
- Onsdag 17 juli Med Linné vid Hoburgen.
Samling vid Majstregården kl. 10.00.
- Onsdag 24 juli Med Linné vid Torsburgen.
Samling vid norra P-platsen (Tjängvide lucka) kl.
10.00.
- Söndag 28 juli Linné, stenjättar och den gotländska kalkindust-
rins historia
Samling vid Strandridargården i Kyllaj kl. 10.00.
- Onsdag 31 juli Koraller och petrifikater
Fossilvandring. Samling i Katthammarsviks hamn kl.
10.00.
- Onsdag 14 aug I Linnés fotspår
Tord Porsne föreläser. Sävesalen, Mellangatan 19,
kl. 19.00.

Sara Eliason
Gotlands Naturmuseum
Hästgatan 1
Box 2083, 621 02 Visby

Tack till Gotlands Militärkommando!

Ett stort TACK till Gotlands Militärkommando, som så effektivt ställde upp till försvar för två hotade arter på militär mark. De satte snabbt upp informationsskyltar vid växtplatserna, en för svart- och banklint, *Centaurea nigra* och *C. decipiens*, norr om Kungsladugården (se bilden) och en för den sällsynta svampen flockskivling, *Floccularia straminea*, sydväst om Oskarstenen.

Program sommaren och hösten 1991

- Sön 26 maj Vårexkursion till Fleringe. Vi samlas vid Fleringe kyrka kl. 10 för att med Ingrid Engquist som ledare besöka Hässle äng och sedan dra oss ut mot kustnaturen vid Svarvarhuk. Vi hoppas få se både ängsväxter och arter som hör till den karga kustnaturen som alpnäcklar.
- Sön 16 jun Försommarexkursion till ett gotländsk änge: Kulands högård i Gerum. Detta är ett ovanligt artrikt änge, som bland annat hyser en av de få förekomster på Gotland (och därmed i landet) av svensk ögontröst. Exkursionsledare är Jörgen Petersson och vi samlas vid Gerums kyrka kl. 10.
- Sön 11 aug Vi besöker Russparken på Lojstahjd för att se på källmyrar med deras karakteristiska arter: brunögontröst, svarthö, näbbstarr, sumpnäcklar och många andra. Samling vid Lojsta kyrka kl 10. Torbjörn Lindell leder exkursionen.
- Lör 31 aug Strandängsexkursion vid Stockviken. Samling vid Öja kyrka kl 10. Gun Ingmansson och Jörgen Petersson leder exkursionen.
- Sön 29 sep Kryptogamexkursion. Vi besöker den artrika granskogen vid Svajde i Alskog. Samling kl 10 vid Alskogs kyrka. Ledare: Elsa Bohus Jensen.
- Tors 24 okt Föredrag i Naturmuseets bibliotek. Magnus Martinsson visar visar bilder och berättar om Sydostasiens regnskogar. Mötet börjar kl 19.
- Tors 29 nov Medlemmarnas bildkväll. Alla inbjuds att ta med sig diabilder för visning! Glöm inte bort denna kväll. Tag med dina bilder. Vi börjar kl 19.

Innehåll

- 3 Barbro Lindberg: Omslagsbilden: Kal knipprot, *Epipactis phyllanthos*
- 4 Magnus Lidén: Jakten på gotlandsnunneörten
- 9 Stig Ekström odörten- och kulturhistorien
- 13 Rolf Niklasson: Skogsplantering av udda plantor på Gotland
- 16 Jörgen Petersson: Nyheter i Gotlands flora 1990
- 28 Bo Göran Johansson: *Crocus* på Gotland
- 33 Bengt Larsson: Bingeby, ett litet stycke Gotland
- 39 Föreningsmeddelanden
Verksamhetsberättelse för Gotlands Botaniska Förening 1990
Årsredovisning för Gotlands Botaniska Förening 1990
- 43 Gun Ingmansson, Bo Göran Johansson och Bengt Larsson: Inventeringsläger och botanikkurs på södra Gotland 1991
- 44 Sara Eliason: Linnés gotlandsresa 250 år
- 45 Tack till Gotlands Militärkommando!
- 47 Program sommaren och hösten 1991
- 48 Innehåll

ÖPPET HUS PÅ NATURMUSEET

Också under 1990 kommer vi att ha Öppet Hus på Gotlands Naturmuseum under torsdagskvällarna från kl. 19. Vi träffas i Naturmuseets bibliotek, Hästgatan 1, en trappa upp. Alla är välkomna för att träffa och prata med personer som är intresserade av Gotlands flora.

Under 1991 kommer vi att ha öppet fram till den 29 augusti.